EBÜ'L-HASEN EL-CÜVEYNÎ (Ali bin Yûsuf)

Şafiî âlimlerinden. Fıkıh ve tasavvuf âlimidir. İsmi, Ali bin Yûsuf bin Abdullah bin Yûsuf el-Cüveynî'dir. Künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Nişâbûr şehrinin büyük bir nahiyesi olan, Cüveyn beldesinde doğup yetiştiği için, "Cüveynî" nisbetiyle anılırdı. Bu belde, birçok âliminyetiştiği yer olmuştur. Meselâ büyük Şafiî âlimi ve İmâm-ül-Haremeyn'in babası olan Abdullah bin Yûsuf bin Muhammed bin Hayveyye de, Cüveyn nâhiyesindendir. Ömrünü ilim öğrenmekle ve öğretmekle geçirdi. İlim tahsili için birçok beldelere seyahatler yaptı. İlim öğrenmek için çok sıkıntılara katlandı. Tefsîr, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde kıymetli eserler yazdı, insanlara durmadan nasihat ederdi. Onlara dâima emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapardı. İmâm-ül-Haremeyn lakabı ile meşhûr oldu. "Şeyh-i Hicâz"da denilirdi. 463 (m. 1070) senesinin Zilka'de ayında Nişâbûr'da vefât etti.

Ebü'l-Hasen el-Cüveynî; büyük âlim Ebû Nuaym Abdülmelik bin Hasen el-İsferânî, Ebû Muhammed Abdurrahmân bin Ömer bin Nühhâs, Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Ebû Ali bin Şâzân, Ebû Abdullah Muhammed bin Fadl bin Nazîf el-Ferrâ ve Nişâbûr, Bağdad, Mekke ve Mısır'da daha birçok âlimden ilim almış ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de, İmâm-ı Muhammed bin Fadl el-Fürâvi ve Tâhir eş-Şahâmî'nin iki oğlu ile daha birçok âlim ilim almış ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

Ebü'l-Hasen el-Cüveynî, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde olduğu gibi, tefsîr, hadîs, Arab dili ve edebiyatı ilimlerinde de mütehassıs bir âlimdir.

İbn-i Şühbe, "Tabakât'ında onun hakkında diyor ki: "Onun lakabı "Rük-nül-İslâm" olup, ailesi Arab kabilelerinden birisine mensûptur. Arab dili ve edebiyatı ilimlerini, daha Cüveyn nahiyesinde iken babasından öğrendi. Fıkıh ilmini, Ebû Ya'kûb el-Ebyurdî'den öğrenmiştir. Sonra Nişâbûr'a giderek, Ebû Tayyib es-Su'lûkî ile beraber kalmıştır. Daha sonra Merv şehrinde bulunan İmâm-ı Kaffâl'ın yanına gelerek, ondan fıkıh öğrendi. Mezhebinde büyük bir fıkıh âlimi ve hılâf ilminin inceliklerine vâkıf oluncaya kadar onun yanında kaldı. 407 (m. 1016) senesinde tekrar Nişâbûr'a döndü. İlim öğretmek ve talebelere ders vermek için orada kaldı. Fetvâ makamına yükseldi. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve edebiyat ilimlerinde zamanının bir tanesiydi Allahü teâlâdan çok korkar, gece gündüz ibâdet ederdi. Zühd, vera' ve takvâsı dillere destan olmuştu. (Şüphelilerden sakınmağa vera' denir. Haramlardan sakınmağa takvâ denir. Şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk etmeye de zühd denir.) Ciddiyet ve vekar sahibiydi.

Yine İbn-i Şühbe anlatıyor. "Risale" sahibi Ebû Saîd Âbdülvâhid bin Ebi'l-Kâsım el-Kuşeyrî diyor ki, "Şafiî âlimlerinin büyükleri, Ebü'l-Hasen el-Cüveynî'nin yüksek makamlara erişmiş bir zât olduğuna inanıyorlardı. Eğer onun asrında, Allahü teâlâ bir peygamber gönderecek olsaydı, onu gönderirdi. Bu ise asla olmayacak, başka peygamber gönderilmiyecek!"

Hâfız Ebû Sâlih el-Müezzin diyor ki: Ebü'l-Hasen el-Cüveynî vefât edince, onu ben yıkadım. Kefeni vücûduna sardığım zaman, sağ elinin olduğu yerden koltuk altı hizasına kadar, sanki ay ışığı gibi parlayan bir ışık olduğunu gördüm. Hayret ettim ve kendi kendime: "Bu, fetvâlarının bereketi dolayısı ile olsa gerektir" dedim.

Esnevî diyor ki: "Ebü'l-Hasen el-Cüveynî büyük bir âlim, faziletler sahibi, güzel ahlâk timsâli bir zâttır, ilim öğrenmek için çok seyahatler yapmış ve dolaştığı yerdeki âlimlerden çok hadîs-i şerîf dinlemiştir. Horasan'daki âlimler, onun ilim meclisinde toplanır ve söylediği hadîs-i şerîfleri yazardı. "Şeyh-i Hicaz" lakabı ile tanınırdı. Eserlerinde ve yaşayışında, tasavvufun ince ma'rifetlerini aksettirirdi. Tasavvuf ilmine dâir yazdığı "Kitâb-üs-selve" isimli eseri meşhûr olup, çok güzeldir."

Başlıca eserleri şunlardır:

1. Kitâb-üt-tefsîr Büyük bir tefsîr kitabıdır. Her âyet-i kerîmenin tefsîrinde on çeşit ilimden bahsedilmiştir.

2. Ta'lîka: Fıkıh ilmine dâir yazdığı orta büyüklükte bir eserdir.

3. Kitâb-üs-selve: Tasavvuf ilminin konularını içine alan bir eserdir.

4. Kitâb-ül-muhtasar: Muhtasar-ı Müzenî'nin muhtasarıdır.

5. El-Fürûk Büyük bir cild halindedir.

6. Es-Silsile: Bir cildlik bir eserdir.

7. Kitâb-üt-tebsire: Bir cildlik çok güzel bir eserdir. Daha çok ibâdet konularını içine almaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-5, sh. 298, 299

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 262

3) Keşf-üz-zünûn sh. 999

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 266